

УДК 338.439.5 : 631.147

*Білоткач І.А.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Постановка проблеми. Одне з найважливіших місць в галузевій структурі національної економіки займає сільське господарство. Від рівня його розвитку залежить не лише стан інших галузей національного господарства, а й добробут населення країни, зокрема сільських мешканців, які складають 31% населення нашої держави. Стратегії, тактиці, механізмам інституціональних перетворень в процесі ринкової трансформації сільського господарства і АПК в цілому присвячено велику кількість наукових досліджень. Але стрімкий розвиток органічного агровиробництва в світі та в останні роки в Україні потребують більш поглибленого вивчення теоретичних, методологічних й практичних засад функціонування ринкових інститутів, які мають забезпечувати ефективне використання економічними суб'єктами ринкової інфраструктури, захищеність вітчизняних продовольчих ринків, державну підтримку розвитку органічного аграрного виробництва і т.ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і прикладним аспектам розвитку інституційних процесів в економіці в цілому і в сільському господарстві зокрема присвячені праці К. Маркса, М. Вебера, Й. Шумпетера, Е. Дюркгейма, Т. Веблена, А.Сміта, Р. Коуза, О. Уільямсона,

Д. Норта, теоретичні аспекти розглядаються у працях Л. Антонюк, Н. Апатової, Ю. Бажала, В. Вишневецького, В. Гейця, О. Гончаренко, В. Дементьева, С. Ілляшенка, П. Леоненка, В. Тарасевича, П. Юхимчука, А. Чухна, Ю. Яковця та ін.

Серед вітчизняних вчених вивченню зарубіжного досвіду впровадження безпечного та органічного агровиробництва присвятили наукові праці Р.М. Безус, В.В. Підліснюк, В.І. Артиш, М.І. Кобець, П.В. Писаренко, В.Ф. Сайко, Б.В. Буркинський, Є.В. Милованов, Т.О. Зайчук, Т.Г. Дудар та інші.

Але необхідність підвищення ефективності розвитку органічного агровиробництва потребує більш детального розгляду та вдосконалення теоретичних основ інституційних трансформацій, які впливають на ринкову систему та її учасників – виробників та продавців органічної сільськогосподарської продукції.

Постановка завдання. У матеріалах дослідження, представлених у статті ставиться **за мету** окреслення еволюційних трансформацій та сучасний стан інституцій, які формують ринок органічної сільськогосподарської продукції і висвітлення особливостей їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне людське суспільство, вирішуючи завдання отримання корисного для себе результату, представляє собою соціально-економічну систему, яка впорядкована за допомогою певних норм, інститутів.

Інституціоналізм як самостійний напрямок економічної думки розпочав формуватися після того, як американський економіст Чарльз Гамільтон у 1916 році вперше ввів науковий термін «інституціоналізм», який етимологічно опирався на два основних поняття – інституція та інститут. При цьому під терміном «інституція» розумівся порядок, звичай, обґрунтування, а термін «інститут» передбачав закріплення звичаїв і порядків у вигляді законів та відповідних установ, що займалися їх адмініструванням. На теперішній час під терміном «інституціоналізм» розуміються рефлексивні норми, правила поведінки, що позитивно сприймаються суспільством та закріплюються у вигляді нормативних правових актів та форм їх реалізації [1].

Основним розробником методології інституціоналізму вважається Т. Веблен, який обґрунтував свої ідеї в рамках теорії суспільної еволюції. Торстейн Веблен звернув увагу наукової громадськості на те, що в умовах ринкової економіки споживачі знаходяться під впливом різних видів суспільного і психологічного впливу, що зазвичай призводить до нераціональності тих рішень, що ним приймаються. Він обґрунтував існування так званого «престижного або показного споживання», що згодом отримало назву «ефект Веблена». При цьому престижне споживання пояснюється існуванням так званого «дозвольного (бездіяльного) класу», який займає в соціальній піраміді особливе положення [1]. Приналежність до цього класу визначається володінням значною власністю, можливістю не використовувати фізичну працю для забезпечення власних потреб та несе за собою шану та повагу. Наукова праця Т. Веблена «Теорія дозвольного класу» (1899 рік) спричинила подальшу активізацію використання терміну «інституціоналізм».

Т. Веблен прийшов до висновку, що ринкова економіка характеризується не ефективністю та доцільністю, а демонстративним марнотратством та заздрісним порівнянням.

Представники інституціоналізму вважають, що неокласична ринкова теорія є ідеологічно упередженою і несе певну філософію поглядів на систему цінностей. При обґрунтуванні економічного механізму неокласична теорія ігнорує роль політичних, соціологічних, соціально-психологічних факторів і не звертає належної уваги на найважливіші структурні інституціональні особливості реальної економіки.

Специфіка інституціоналізму полягає у тому, що він започатковується з розгляду інституційного розрізу економічної системи. Інституціоналісти вважають, що рушійною силою суспільного розвитку є інститути, що визначають джерела і обмеження, зв'язок економічної і політичної влади. Під цим терміном зазвичай розуміють або ж певні соціальні явища, такі як сім'я, держава, монополії, профспілки, тощо., або прояви суспільної психології, мотиви поведінки і способи мислення, що стали звичними для певної групи людей або всього народу, а також звичаї, традиції, звички, а також правові, етичні та інші явища.

Один з теоретиків інституціоналізму Чарльз Гамільтон запропонував таке визначення: «Інститути – це словесний символ для кращого позначення групи словесних звичаїв. Вони позначають домінуючий і постійний образ мислення, який став звичним для групи і перетворився для народу у звичай. Інститути встановлюють межі і форми людської діяльності. Світ звичаїв та звичок, до якого ми пристосовуємо наше життя, являє собою сплетіння та нерозривне життя інститутів» [1]. Включаючи всі інститути – державу, законодавство, звичаї, інститути сім'ї та власності – в перелік явищ, що аналізувалися економічною теорією, ідеологи цього напрямку прагнули до більш ширшого визначення предмету дослідження.

З аргументації Дж. Коммонса, «інститут – колективна дія по контролю, визволенню і розширенню індивідуальних дій» [2]. При подальшому розвитку неінституціоналісти 1970-90-х років – О. Уільямсон, Р. Коуз, Д. Норт, А. Гриф, Дж. Гелбрей, Г. Мюрдаль, Д. Белл, О. Тоффлер – розглядають інститут в якості найважливішого фактору економічної взаємодії. Так Д.Норт визначав

інститути як «правила гри» в суспільстві, які забезпечують взаємовідносини між людьми і структурують стимули обміну у всіх його сферах – політичній, економічній та соціальній. Д. Норт відмічає функціональність характеристик інститутів. За його визначенням, «інститути – це правила, механізми, що забезпечують їх виконання, та норми поведінки, які структурують повторювані взаємодії між людьми» [3].

Розвитку категоріального трактування «інституту» присвятили праці й вітчизняні науковці. Так, наприклад, О. Гончаренко в своїх наукових працях розкриває функціональне призначення інституту агроінновацій, в якому виокремлено: «стабілізуючу функцію, яка за допомогою правового, інформаційного та інфраструктурного забезпечення регламентує інноваційний процес в агропромисловому виробництві; адаптаційну функцію, що ідентифікує і зближує формальні та неформальні обмеження інноваційного розвитку; регулюючу функцію, спрямовану на удосконалення правового поля, врахування та адаптацію еволюційних обмежень і запровадження відповідних стимулів інноваційних перетворень». Також О. Гончаренко визначає «інститут агроінновацій» як «організаційну форму взаємодії інституцій інноваційного спрямування, що регламентують інноваційний процес в агропромисловому виробництві, адаптують формальні та неформальні обмеження інноваційного розвитку і забезпечують мотивацію інноваційних перетворень» [4].

Критичний аналіз теоретичних напрацювань категоріального змісту та функціональних характеристик «інституту» дає можливість узагальнено сформулювати його найбільш суттєві характеристики: 1) норма, правило; 2) повторювана взаємодія, яку вона структурує та регулює; 3) механізм взаємодії, що забезпечує відповідність існуючим нормам; 4) саморегулююча система спрямована на забезпечення ефективності діяльності людства.

Опрацювання та узагальнення наукових джерел дозволяє запропонувати **авторське визначення економічного інституту, як сукупності формальних і неформальних елементів впливу на економічну діяльність суб'єктів, які забезпечують їх ефективне співіснування.** Стосовно проблематики та мети нашого дослідження під інститутами розвитку органічного аграрного виробництва розуміються фактори (норми) регулювання (організацію поведінки) в процесі розвитку і взаємовідносин економічних, соціальних, духовних та інших підсистем як цілісної системи дій по забезпеченню функціонування ринку органічної сільськогосподарської продукції в умовах національної економіки, що забезпечить покращення якості життя людей та ефективність їхньої діяльності.

Безумовно, людське життя та взаємодія між індивідуумами забезпечується комплексною системою інститутів. І при зміні будь-якої складової людської взаємодії насамперед потрібно дбати про забезпеченість та обґрунтованість інституційних змін.

Інституційні зміни Дуглас Норт визначив як «складний процес, тому що граничні зміни можуть бути наслідком в правилах, неформальних обмеженнях, в способах і ефективності примусу до виконання правил і обмежень. Більш того, процес інституціональних змін носить інкрементний, а не дискретний характер» [3]. Українським економічним енциклопедичним словником під редакцією проф. С.В. Мочерного інституціональні зміни визначаються «як безперервний процес кількісно-якісних змін та перетворень різних соціальних і економічних інститутів» [5]. Л.А. Кривцун дає визначення інституційним змінам як змінам, які спричиняють появу нових правил з відповідними механізмами забезпечення їх виконання, зникнення старих діючих правил, а також зміни структури трансакцій в рамках існуючого набору правил для учасників того або іншого процесу [6].

Російський академік Л.І. Абалкін визначає інституційні зміни «як процес зміни соціальних інститутів» [7].

На нашу думку, окреслені поняття «інституційних перетворень» не повною мірою відображають специфіку інституціональних перетворень економіки на сучасному етапі економічного розвитку взагалі і зокрема у сфері органічного агровиробництва.

Враховуючі предмет нашого дослідження, **під інституціональними трансформаціями ми розуміємо одночасну трансформацію соціальних, економічних, правових, фінансових, технологічних, власницьких, неформальних, релігійних та організаційно-управлінських інститутів. При цьому, слід зазначити, комплексність таких змін. Якщо зміни відбуваються в якомусь з одних інститутів, при цьому інші інститути не залучені до визначеної трансформації, то такі зміни не можливо вважати інституціональними.**

Це формулювання засновано на тому, що людська життєдіяльність комплексно врегульована структурою інститутів, що забезпечує формальний та неформальний її розвиток в ринкових умовах. До інституційних змін ми відносимо зміни відношень власності (формування приватного сектору), розробку новітніх технологій (технології обробки ґрунту, догляду за рослинами та тваринами і т.ін.), формування нових організацій і утворень ринкового типу (кредитні спілки, кооперативи, комерційні банки і т.ін.), а також створення такого економічного механізму, який буде сприяти ефективній зміні інституційної системи у разі потреби. Тобто, якщо мова йде про розвиток органічного виробництва, то інституціональні зміни повинні охоплювати всі аспекти людської життєдіяльності [8].

Визначені аспекти дають нам можливість запропонувати алгоритм підходу при реалізації інституційних трансформацій: 1) Оцінка фактичного стану; 2) Визначення потреби в змінах; 3) Розробка планового стану економічного розвитку; 4) Визначення інститутів, що пов'язані з необхідними трансформаціями; 5) Забезпечення інкрементної зміни необхідних інститутів; 6) Зміна фактичного стану на плановий; 7) Оцінка фактично-отриманого стану і порівняння його з плановим нормативом; 8) Коригування фактичного стану до планового (в разі потреби).

Проведення інституційних трансформацій повинно відповідати наступним принципам:

1. *Принцип «основного вектору»* – передбачає виділення основного напрямку інституційних перетворень, які в конкретний момент потребують змін та концентрацію на них зусиль державних органів управління;

2. *Принцип об'єктивності* полягає в тому, що організація інституційних перетворень спрямована на отримання таких дій і результатів, що не залежать від суб'єктивних поглядів і переконань реформатора.

3. *Принцип науковості* означає, що в процесі інституційних перетворень повинні враховуватися знання про новітні досягнення інституційної економічної теорії, необхідність розробки новітньої методології інституційних трансформацій, яка, базуючись на діалектиці і політекономії, спираючись на практичний досвід інституційних змін в інших країнах, сприяла б отриманню потрібного позитивного результату.

4. *Принцип детермінізму* (причинна залежність) – передбачає визнання того, що система інституцій та її структура є результатом причинно-наслідкових зв'язків (тобто, кожна причина породжує якийсь наслідок). Кожне явище являє собою складну систему зв'язків, під впливом яких воно формується і завдання полягає у вивченні та врахуванні цих зв'язків, дослідженні причин та наслідків.

5. *Принцип доступності* (відкритості інформації) передбачає відсутність перешкод для отримання інформації про передбачувані зміни в інституційному середовищі.

6. *Принцип розвитку* – це принцип, що передбачає вивчення зміни інституційних характеристик у часі та просторі. При цьому треба врахувати, що рушієм розвитку будь-яких процесів є діалектична єдність та боротьба протиріч, кількісні перетворення супроводжуються якісними змінами. Принцип розвитку вимагає системного підходу до вивчення інституційного розвитку, який розвивається згідно із її законами і закономірностями.

7. *Принцип інфорсменту* полягає в побудові імперативних механізмів запровадження інституційних реформ, що гарантує отримання певного результату при постійному моніторингу з метою діагностики можливих проблем.

8. *Принцип системності* передбачає вивчення всіх сторін і складових інституційної діяльності.

9. *Принцип оперативності* полягає у своєчасному виявленні причин відхилень від заданих (бажаних) результатів інституційних трансформацій, що є передумовою прийняття корегуючих управлінських рішень і їх впровадження.

10. *Принцип дієвості* передбачає невідворотність еволюційних змін у всій системі інституцій, при умові проведення зміни окремої частини інституціональної системи.

11. *Принцип демократичності* передбачає залучення до проведення інституційних трансформацій якомога більшої кількості зацікавлених осіб незалежно від статусу, і компетентних у тих чи інших питаннях.

12. *Принцип взаємодоповнення* (компліментарності) та *поетапності* інституційних перетворень передбачає, що в процесі трансформацій інститути, що створюються вперше або запозичуються, потребують узгодження з вже існуючими інститутами.

13. *Принцип інноваційності* інституційних перетворень передбачає не тільки управління інституційними інноваціями, їх регулювання та підтримку на національному, регіональному та місцевому рівні, але і стимулювання в різних секторах економічної та соціальної сфери.

14. *Принцип інвестиційності* інституційних трансформацій – передбачає можливість залучення значного кола потенційних інвесторів до проведення інституційних змін.

Наукова думка виділяє два типи інституційних змін. До першої групи належать ті зміни, які є зовнішніми по відношенню до системи, до другої групи відносяться внутрішні зміни, тобто зміни в самій інституційній системі.

З проблемою визначення поняття інституту, інституційних перетворень тісно пов'язана проблема визначення меж дослідження сучасного інституціоналізму, що отримало значний розвиток в працях Р. Коуза. Він стверджував, що інституційна економіка має в якості предмету дослідження механізми функціонування економічної системи, тобто системи де ми задовольняємо наші потреби [9].

Інститути, з одної сторони, виступають як фактори, які формують поведінку економічних суб'єктів, а з іншої сторони, являють собою об'єкт, що трансформує діяльність людей, тобто інструментарій, що змінюється через колективні соціальні дії.

Інституціоналізму притаманна інтеграція з іншими суспільними науками, що пов'язане з концепцією системності суспільства як цілісного багаторівневого організму. Цей підхід був сформований на противагу неокласичній методології «чисто економічного аналізу», що давала

можливість обґрунтувати властивості економічної системи в цілому з властивостей її окремих елементів, не враховуючи при розгляді економічних питань інші напрями людської життєдіяльності.

При характеристиці соціально-економічних явищ в рамках інституційного підходу враховують наступні особливості: 1) розвиток будь-якої колективної спільності розглядається як цілеспрямована поведінка індивідуальних агентів; 2) інституційна теорія вводить новий вид співвідносин, обумовлений інституціональною структурою суспільства (згідно з термінологією, розробленою Д. Нортон і Л. Девісом, інституційне середовище – це сукупність фундаментальних політичних, соціальних і юридичних правил, що утворюють основу для виробництва, обміну і розподілу); 3) неоінституціоналізм обґрунтував новий підхід до обмежень, в рамках яких приймаються господарські рішення в реальних умовах, враховуючи людський інтелект та можливість доступу до потрібної інформації; 4) застосування принципу історизму та генетичного підходу при розробці методології інституційних досліджень; 5) еволюційний підхід при дослідженні суспільно-економічного розвитку.

Науковці-інституціоналісти вважають основними інститутами людської життєдіяльності сам ринковий механізм, державу з її соціально-економічними функціями та великі організаційні структури (корпорації, холдинги і т.ін.). При цьому держава є найважливішим елементом інституційної системи, який формує основні «правила гри» для соціуму, що живе та веде певну діяльність на її території.

Потрібно також означити коло основних методів, які застосовуються в інституційній економіці. До них відносяться: історичний, аналітичні моделі мікроекономіки, порівняльного (компаративістського) аналізу [10]. Окремі представники інституціоналізму також використовують методи, які притаманні Австрійській економічній школі, наприклад, казуальний та генетичний, що передбачає активне використання абстракції та гіпотетичної реконструкції [11].

Виходячи з аналітичних можливостей методологічного апарату інституціоналізму, його, при відповідній адаптації, доцільно застосовувати при аналізі трансформаційних процесів в економіці агропромислового комплексу України. З нашої точки зору, доцільним є використання методологічних підходів інституційної економіки для подальшого аналізу розвитку процесу інституціональної структури сільського господарства, ролі держави у сприянні розвитку агропромислового комплексу.

В умовах радикальних заходів соціально-економічної трансформації національної економіки, на основі ринкової стратегії одним з ключових завдань є визначення характеру вектору та вплив цих змін на розвиток АПК, його відновлювальний режим функціонування та тип еволюційного розвитку інституційної структури аграрного сектору.

Для ефективного вирішення цих завдань слід з'ясувати, які зміни обумовила ринкова реформа в економічній системі вітчизняної економіки, які механізми зможуть забезпечити зростання в сільському господарстві, сталий розвиток свого виробничого потенціалу, зробити аграрну економіку більш конкурентоспроможною на внутрішньому і міжнародному ринках у сучасних умовах кризисного періоду.

Оцінка функціональної ефективності сукупності факторів, важелів і стимулів, які поліпшують економічні показники аграрного сектору, формування механізмів для сталого розвитку та модернізації ресурсного потенціалу промисловості в посткризовий період сприятимуть вирішенню цієї проблеми.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведене дослідження теорії розвитку інституційних трансформацій в ринковому середовищі агровиробництва дозволило сформулювати авторське визначення інституту, як **сукупності формальних і неформальних елементів впливу на економічну діяльність суб'єктів, які забезпечують їх ефективне співіснування**. Стосовно проблематики та мети нашого дослідження під інститутами розуміються фактори (норми) регулювання (організація поведінки) в процесі розвитку і взаємовідносин економічних, соціальних, духовних та інших підсистем як цілісної системи дій по забезпеченню функціонування ринку органічної сільськогосподарської продукції в умовах національної економіки, що забезпечить покращення якості життя людей та ефективність їхньої діяльності.

Організація співвідносин, норми співвідносин в державі, проблеми міста та сільських поселень формувалися постійно та в період проведення реформ ще більше актуалізувалися. Революційні зміни, що склалися в інституційній системі без чітко визначених кінцевих завдань, спрямованих на поліпшення життя сільського населення, необґрунтованість заходів, що приймаються, а також їх недосконалість сприяли розвитку значних економічних негараздів на селі. Сьогодні необхідно визначити пріоритети розвитку інституційних процесів, зосередитися на основному завданні щодо формування майбутніх етапів розвитку економіки нашої країни.

Основна мета інституційних змін полягає у підвищенні ефективності вітчизняного сільськогосподарського виробництва на основі трансформації відносини власності, інституційної структури аграрного сектору, загального економічного механізму, здатного забезпечити конкурентоспроможність агропродовольчого ринку, забезпечити споживачів безпечною та корисною продукцією, прибутковість суб'єктів ринкової діяльності при еквівалентному обміні між галузями сільського господарства та суміжними галузями агропромислового комплексу і всієї національної економіки.

Реалізація цієї мети передбачає формування розвинутої ринкової інфраструктури, гарантування її доступності для селян, захищеність вітчизняних продовольчих ринків, підтримку рентабельності агровиробництва за рахунок забезпечення паритету цін, ефективної протекціоністської політики держави стосовно формування ринку безпечної та корисної (органічної) продукції агровиробництва.

Бібліографічний список

1. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1984. – 368 с.
2. Commons J.R. Institutional Economics / J.R. Commons // *American Economic Review*. – 1931. – Vol. 21. – P. 652.
3. Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение / Д. Норт. – THESIS, 1993. – Т.1, вып. 2. – С. 69-90.
4. Гончаренко О.В. Інституціональне регулювання розвитку інновацій в агропромисловому виробництві : автореф. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О.В. Гончаренко. – Житомир, 2015. – 36 с.
5. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 1 / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій ; за ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
6. Кривцун Л.А. Формирование институциональной структуры экономики и природа структурных сдвигов / Л.А. Кривцун // *Научные труды. Серия : экономическая*. – 2005. – Вып. 89-1. – С. 86-92.
7. Абалкин Л.И. Размышления о долгосрочной стратегии, науке и демократии / Л.И. Абалкин // *Вопросы экономики*. – 2006. – № 12. – С. 4-19.
8. Безус Р.М. Соціальні мережі у просуванні продукції органічного агровиробництва / Р.М. Безус // *Економіка АПК*. – 2013. – № 5. – С. 25–30.
9. Coase Ronald. The New Institutional Economics / Coase Ronald // *The American Economic Review*, Vol. 88, No. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association. (May, 1998), pp. 72-74.
10. Greif Avner. Historical and Comparative Institutional Analysis / Avner Greif // *The American Economic Review*, Vol. 88, No. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association. (May, 1998). - P. 80-84.
11. Вольчик В.В. Институционализм: вторичность нового мифа? (возможности и пределы институциональной экономики) / В.В. Вольчик // *Экономический вестник Ростовского государственного университета*. – 2003. – Т.1, №1. – С. 126-134.

References

1. Veblen, T. (1984), *Teoriya prazdnogo klassa* [The Theory of the Leisure Class], Progress, Moscow, Russia, 368 p.
2. Commons, J.R. (1931), "Institutional Economics", *American Economic Review*, Vol. 21, p. 652.
3. North, D. (1993), "Institutions and economic growth: An historical introduction", *THESIS*, Vol. 1, issue 2, pp. 69-90.
4. Honcharenko, O.V. (2015), "Innovation development of institutional regulation in the agrarian business", Thesis abstract of Dr.Sc. (Econ.), 08.00.03, Zhytomyr, Ukraine, 36 p.
5. Mochernyi, S.V., Larina, Ya.S., Ustenko, O.A. and Yurii, S.I. (2005), *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk : u 2-kh t., T. 1* [Economic Encyclopedic Dictionary: in 2 volumes, Vol. 1], Svit, Lviv, Ukraine, 283 p.
6. Krivtsun, L.A. (2005), "Formation of the institutional structure of the economy and the nature of structural shifts", *Nauchnyye Trudy*, Seriya : ekonomicheskaya, issue 89-1, pp. 86-92.
7. Abalkin, L.I. (2006), "Reflections on the long-term strategy, science and democracy", *Voprosy ekonomiki*, no. 12, pp. 54-19.
8. Bezus, R.M. (2013), "Social Networks in promoting the production of organic agricultural production", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 25-30.
9. Coase, Ronald (1998), "The New Institutional Economics", *The American Economic Review*, Vol. 88, no. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth 365 Annual Meeting of the American Economic Association. (May, 1998), 72 p.
10. Greif, Avner (1998), "Historical and Comparative Institutional Analysis", *The American Economic Review*, Vol. 88, no. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association, (May, 1998), p. 80-84.
11. Volchik, V.V. (2003), "Institutionalism: Secondary new myth? (Possibilities and limits of institutional economics)", *Economic Herald Rostov State University*, vol. 1, no. 1, pp. 126-134.

Білоткач І.А. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Мета. Окреслення еволюції трансформацій та сучасний стан інституцій, які формують ринок органічної сільськогосподарської продукції і висвітлення особливостей їх розвитку.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою проведеного дослідження є інституціонально-еволюційний підхід до вивчення еволюції теоретичних аспектів інституціональних проблем та особливостей розвитку і регулювання органічного агровиробництва в Україні. У статті використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, які забезпечили досягнення поставленої мети. У процесі дослідження використовувався системний підхід, методи: абстрактно-логічний, монографічний та структурно-функціональний.

Результати дослідження. Виявлено, що в умовах суттєвої соціально-економічної трансформації національної економіки одним з ключових питань є визначення характеру і вектору впливу інституційної складової на весь репродуктивний режим функціонування та еволюційного розвитку структури аграрного сектору.

Визначено, що важливим завданням науковців є пошук та запровадження оновленої ефективної схеми, моделі та інструментів для інституціональних змін в аграрному секторі, дослідження теоретичних основ інституційних трансформацій для їх адаптації до змін української економіки на сучасному етапі розвитку, зокрема для розвитку органічного агровиробництва.

Встановлено, що основна мета інституційних змін полягає у підвищенні ефективності вітчизняного сільськогосподарського виробництва на основі трансформації відносини власності, інституційної структури аграрного сектору, загального економічного механізму, здатного забезпечити конкурентоспроможність агропродовольчого ринку, забезпечити споживачів безпечною та корисною продукцією, прибутковість суб'єктів ринкової діяльності при еквівалентному обміні між галузями сільського господарства та суміжними галузями агропромислового комплексу і всієї національної економіки.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано теоретичні, методологічні та практичні засади інституціонального розвитку і його вплив на органічне агровиробництво в Україні.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження поглиблюють теоретичні аспекти інституціонального розвитку та забезпечують можливість активізації інноваційного процесу органічного агровиробництва в Україні.

Ключові слова. агропромислове виробництво, органічне агровиробництво, інститути, інституції, ринок, еволюція, розвиток

Bilotkach I.A. THEORETICAL FOUNDATIONS OF INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS IN MARKET CONDITIONS

Purpose. Definition of the evolution of the transformations and the current state of the institutes of the organic agricultural products forming the market and highlighting the features of their development.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the study is an institutional and evolutionary approach to the study of the evolution of theoretical aspects of institutional problems and features of the development and regulation of organic agricultural production in Ukraine. The article uses general scientific and special research methods that have reached the goal. In the process of research, the system approach, methods: abstract-logical; monographic and structural-functional.

Findings. It was revealed that in the context of significant socioeconomic transformations of the national economy, one of the key issues is determining the nature of the vector and the influence of the institutional component of the entire reproductive mode of functioning and evolution of the structure of the agricultural.

It is determined that the important task of scientists is to search for and implement effective updated models and tools of institutional changes in the agricultural sector, to study the theoretical foundations of institutional reforms with the aim of adapting them to the transformation of the Ukrainian economy at the present stage of development, in particular, for the development of organic agricultural production.

It has been established that the main goal of institutional changes is to increase the efficiency of domestic agricultural production by transforming property relations, the institutional structure of the agrarian sector, the general economic mechanism that can ensure the competitiveness of the agro-food market, provide consumers with safe and healthy products, the profitability of market participants in the equivalent exchange between rural sectors Economy and related sectors of the agro-industrial complex and the entire national economy.

Originality. The theoretical, methodological and practical foundations of institutional development and its influence on organic agricultural production in Ukraine are substantiated.

Practical value. The obtained research results deepen the theoretical aspects of institutional development and provide an opportunity to activate the innovative process of organic agricultural production in Ukraine.

Key words: agro-industrial production, organic agroproduction, institution, institutional, market, evolution, development.

Белоткач И.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНСТИТУЦИОННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ В РЫНОЧНОЙ СРЕДЕ

Цель. Определение эволюции трансформаций и современное состояние институтов, формирующих рынок органической сельскохозяйственной продукции и освещение особенностей их развития.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой проведенного исследования является институционально-эволюционный подход к изучению эволюции теоретических аспектов институциональных проблем и особенностей развития и регулирования органического агропроизводства в Украине. В статье использованы общенаучные и специальные методы исследования, которые обеспечили достижение поставленной цели. В процессе исследования использовался системный подход, методы: абстрактно-логический; монографический и структурно-функциональный.

Результаты исследования. Выведено, что в условиях существенной социально-экономической трансформации национальной экономики одним из ключевых вопросов является определение характера и

вектора влияния институциональной составляющей на весь репродуктивный режим функционирования и эволюционного развития структуры аграрного сектора.

Определено, что важной задачей ученых является поиск и внедрение обновленной эффективной схемы, модели и инструментов для институциональных изменений в аграрном секторе, исследование теоретических основ институциональных трансформаций для их адаптации к изменениям украинской экономики на современном этапе развития, в частности для развития органического агропроизводства.

Установлено, что основная цель институциональных изменений заключается в повышении эффективности отечественного сельскохозяйственного производства на основе трансформации отношения собственности, институциональной структуры аграрного сектора, общего экономического механизма, способного обеспечить конкурентоспособность агропродовольственного рынка, обеспечить потребителей безопасной и полезной продукцией, прибыльность субъектов рыночной деятельности при эквивалентном обмене между отраслями сельского хозяйства и смежными отраслями агропромышленного комплекса и всей национальной экономики.

Научная новизна. Обосновано теоретические, методологические и практические основы институционального развития и его влияние на органическое агропроизводство в Украине.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования углубляют теоретические аспекты институционального развития и обеспечивают возможность активизации инновационного процесса органического агропроизводства в Украине.

Ключевые слова: агропромышленное производство, органическое агропроизводство, институты, институции, рынок, эволюция, развитие.